

rer digtene og prosaberetningerne om Sigurd Fafnersbane og viser deres lighed med initiationsriter i religionshistoriske paralleller. Ottar Grønvik og Gro Steinsland bygger videre på de fantasi-bårne tankebygninger, de har grundlagt ved tidligere lejligheder.

Denne symposierapport demonstrerer forbilledligt, hvor vanskeligt det er at opnå en tværvidenskabelig konsensus om det førkristne Nordens myter og ritualer, når de stringente videnskaber ikke når over det store, adskillende gab af uvidenhed, mens det, der tager sig ud som synteser, opnås på bekostning af de intellektuelle dyder.

Rikke Malmros

Niels Skyum-Nielsen: *Fruer og Vildmænd*, I: Dansk Middelalderhistorie 1250-1340. (Akademisk Forlag, 1994). 328 s., 298 kr.

Fortsættelsen af *Kvinde og Slave*, som kom i 1971, har været afventet med spænding. Ved Skyum-Nielsens død i 1982 forelå der manuskript til tiden 1250-1400. Inger Dübeck oplyser i forordet, at den første del, som nu udgives, var gennemredigeret af forfatteren. Øjensynligt har kontrollen af det utroligt omfattende noteapparat taget sin tid, ligesom også Søren Kaspersens fremfindelse af det store illustrationsmateriale må have fordret meget arbejde, men redaktionen regner dog optimistisk med, at bogen kun udgør en første del. Man må håbe den får ret, læsningen efterlader nemlig det indtryk, at bind I og II er tænkt som en helhed: Fremstillingen bør naturligvis slutte med Margrethe, frue og husbond.

*Kvinde og Slave*, som dækker tiden 1085-1250, udmærker sig ved forfatterens brug af praktisk talt alt kildemateriale og ved hans detaljerede og præcise henvisninger til det for data og påstan-

de. Også litteraturbenyttelsen er meget omfattende, og registret har endog henvisninger til alle steder i bogen, hvor de forskellige forfattere er brugt. Det gør denne fremstilling til et ekstremt nyttigt opslagsværk. Det var på forhånd klart, at perioden efter 1250 ikke kunne behandles på samme måde, dertil er kilde-materialet her alt for stort. Man tænke sig blot, hvis Skyum-Nielsen ville forsøge at følge kirkekampenes forløb nærmere. Det er lykkedes ham at foretage en prioritering ved at lægge en hovedvægt på emner, som havde hans særlige interesse, kvinderne, de fattige og f.eks. Estland, og foretage en almindelig nedskæring af de fleste andre områder, afgjort mindst på den egentlig politiske historie. Det er uden videre klart, at bogen derfor ikke kan få den særlige værdi som dokumentations- og opslagsværk, som *Kvinde og Slave* har, men det bør ikke skjule for, at de detaljerede kildehenvisninger gør også denne bog til en meget nyttig bog. Derimod kan det undre, at litteraturbenyttelsen er af så væsentlig ringere omfang og præget af nogen vilkårlighed. At der ikke er noget forfatterindeks, er jo redaktionens, forståelige, valg, men den bør lastes for, at personregistret langt fra er fuldstændigt. På f.eks. s. 81-85 mangler således følgende: Erik (Menved), s. 81; hertug Albrecht af Braunschweig, s. 81-82; prior Henrik af Antvorskov, s. 81; kardinal Guido, s. 82; Niels, søn af grev Niels af Halland, s. 82; Niels og Erland Erlandsen, s. 83; Henrik af Mecklenburg, s. 84; dronning Agnes, s. 85. Jeg skal tilføje, at det er vilkårligt gjort, f.eks. medtages Erland Erlandsen s. 82. Derimod har bogen et ganske pænt sagregister, sådanne er jo vanskelige at lave.

Fruer og vildmænd. Fruerne er de kvinder, man ved noget om, og som spillede en politisk rolle, enkedronningerne Margrethe Sambiria, Mechtilde

og Agnes, men det er også jomfru Marie (!) og ridderkulturens kvindedyrkelse. Vildmændene er køllefolket, hyttefolket, dvs. et landproletariat endda ringere end gårdsæderne. Bogens 1. kapitel, »Kvinder og laser«, er ouverturen. I 1256 må Rydårbogen forlade latinen og udtrykke sig på dansk: »Kodkarle var alle gale med deres køller«. I en anden kilde får vi at vide, at »bønderne ødelagde mange borge«. Skyum-Nielsen karakteriserer oprøret, som følger: De egentlige bønder forenede sig visse steder med gårdsæder og »elendige«, og der dannedes en kunstig fællesfront af middel- og underklasser. Kongens folk lemlæstede og dræbte både bønder og elendige.

Vi møder ikke køllefolket senere i fremstillingen, af gode grunde, for de optræder ikke senere i kilderne, (for så vidt er bogens titel vildledende). Skyum-Nielsen forsøger en forklaring: Gårdsæder og vildmænd, bondestandens laveste lag, var »utvivlsomt flere steder efterkommere af slaver og frigivne«. »Måske er det tilladt at regne med, at det har skortet på tilpasning i det bestående system af fuldt frie mennesker«. Hvad vi i stedet for hører om, er de fattige, de betænkes af de rige i dødens stund og nævnes en gang imellem i lovgivningen. Jakob Erlandsen roses for sin omsorg for dem.

Kvinderne kommer ikke ind i bogen med samme aplomb som køllefolket. Vi præsenteres for ridderkulturens fruer og Marias himmelkroning, men senere hen kommer dronningerne og andre, som får politisk betydning, Erik Plovpenningens døtre, Kristoffer 2.s datter Margrethe gift med markgreven af Brandenburg, hertug Valdemars søster Helvig gift med Valdemar Atterdag, hertug Erik af Sveriges og adelsmanden Knud Porses enke, Ingeborg. Listen er lang i det hundredår. De adelige enker og deres testamenter får underligt nok næsten

ingen omtale, Skyum-Nielsen nøjes med at begræde, at døtre kun arvede det halve af deres brødre, men kunne have peget på, at det var mere end i det meste af Europa. Det anføres, at i byerne møder vi kvinder som småhandlende og kroer med kvindelige ejere, og på landet var der selvfølgelig kvinder, der bestyrede gårde.

Skyum-Nielsens kendskab til kilde-materialet var formidabelt og tillader ham at fremfinde nye oplysninger. Jeg anfører i flæng nogle eksempler. Ovenfor er nævnt Kristoffers massakrering af bønderne og de elendige. S. 29 får vi at vide, at samme konge var den første fysisk handicappede på den danske trone, og s. 61 får vi bedre årstal for gråbrødrene i Ystad og Trelleborg. S. 93 belyses kongernes tiendelån hos kirkerne og provenu af de pavelige indsamlinger. Flere steder påpeges det, at der altid kom et økonomisk mellemværende mellem konge og rigsembedsmænd. Ofte indeholder en note en tekstrettelse eller en forbedret oversættelse, som når s. 124 udsagnet om, at Rane Jonsen skønt nøgen og våbenløs efter evne satte sig mod kongens drabsmænd, rettes til værge- og våbenløs.

Men der er sagområder, hvor forfatteren mangler viden. Jeg skal pege på nogle steder. Oplysningerne s. 106 om bødesatser er forvrøvlede, idet der ikke skelnes mellem mandebød og fyrremarcksbøde. S. 224 får vi den sædvanlige oplysning om, at de gejstlige kun udgjorde 1/2 procent af befolkningen, og oven i købet et forslag om, at de adelige måske blot udgjorde 1/2 promille; det er beregninger uden hensyntagen til børns og kvinders tal. S. 188 overføres oplysningen fra 1428-tingsvidnet på Sjællands landsting om pligten til at møde mand af huse på ledingsudbudet. S. 233-234 misopfattes adelens birker og adelig handelsvirksomhed. Forsøget (s. 251, 253, 266) på at udregne Danmarks

panteværdi er helt mislykket. Som udgangspunkt hævdes det, at pantesummen til de holstenske grever på 200.000 mark sølv svarede til landets 200 herreder, men forfatteren glemmer, at Sønderjylland ikke indgik i pantsættelsen! Skåne blev vurderet til 34.000 mark svarende til de 34 herreder, siges det, men herfra skal rigtignok trækkes Halland, som ikke hørte med i handelen. Også Valdemars medgift med Helvig misforstås. Mærkeligere er det, at aftalen om Valdemars indløsning af Nørrejylland er fejllæst, idet Skyum-Nielsen her er på hjemmebane.

Som Arups Danmarkshistorie er *Fruer og Vildmænd* en krønike, en fortælling, kronologien og den politiske udvikling udgør rygraden, og de sociale og kulturelle afsnit placeres hen ad vejen, hvor det nu falder naturligt. Ved skildringen af den politiske udvikling har adskilligt stof naturligvis måttet fravælges, undertiden studser man, mest frapperende forekommer mig umiddelbart behandlingen af 1282, hvor vi kun tilfældigt og rent en passant (s. 84, 104 note 3, 105 nederst) får at vide, at der den 19. marts af kongen afgaves et løfte, som historikerne har benævnt den foreløbige håndfæstning. Det hænger muligvis sammen med, at Skyum-Nielsen opfatter håndfæstningen som først og fremmest fremkaldt af kongeslægtningens arvekrav og ikke (som Arup) opfatter de mange tyske vidner den 19. marts som kongens lejetropførere og dermed garanter for hans løfte. Han gør en del ud af at påvise, at Otto af Ravensberg havde nære forbindelser til Jakob Nielsen, som havde krav på Nørrehal-land, og at Otto i øvrigt var dansk godsejer. Tilsyneladende uden anledning oplyses det desuden s. 107 note 14, at Ebersteinerne besad dansk jordegods, men anledningen må være, at grev Albrecht af Eberstein, som vi i øvrigt slet ikke bliver præsenteret for, var et af vid-

nerne den 19. marts. Men uanset, om nyplaceringen af et par af vidnerne skulle være forklaringen på den manglende interesse for kongeløftet, er den manglende omtale af det lidet elskværdig over for læseren, og det var vel værd at diskutere forskellen mellem kongeløftet og håndfæstningen?

Det her nævnte viser, at Skyum-Nielsen selvfølgelig ikke har læst kilderne uden at have sine forgængere i baghovedet, hvad enten han henviser til dem eller ej. På samme måde vil kommende forskning have at tage stilling til hans tolkninger. Man kan roligt regne med, at han har arbejdet med hele det politiske forløb, og der er mange nye vurderinger. Som det var at vente, gives der en god og afbalanceret skildring af striden mellem Jakob Erlandsen og kongemagten, uden at forfatteren falder for fristelsen til at brede sig. Der tages afstand fra ideen om, at Kristoffer skulle være blevet myrdet og meget skarpt afstand fra det nyeste påfund, at Jakob Erlandsen blev myrdet. Der gives en noget anden vurdering af Erik Menveds sidste år end vanligt, og af Kristoffer 2.s politik de første seks år får vi en fortræffelig og nuanceret gennemgang. Med rette betones for tiden efter 1326 de konstante jyske oprør og opgør imod holstenerne, og det fremhæves, at Valdemars tronbestigelse i 1340 først og fremmest var danskernes fortjeneste, ikke Lybæks og nordtyske fyrsters. »Men, undskyld, den helt afgørende kraft kommer fra danskerne – De har syv gange rejst sig mod de fremmede« (s. 264).

Bogens illustrationsmateriale er stort, oplysende og relevant og med gode billedtekster.

Skildringen af den politiske historie, fremhævelsen af kvinder og fattige, det store noteapparat med de detaljerede henvisninger gør *Fruer og Vildmænd* til en god og nyttig bog.

Erik Ulsig